

KORUNK NEVELÉSÉNEK FŐBB PROBLÉMÁI.

A nevelés általános érdekű kérdései mindig szívós kapcsolatokat mutatnak a kor szellemével. Természetes ez, hiszen a kor szelleme az emberi öntudat számára a világnézet perspektíváit jelenti, a világnézet pedig szükségképen öleli át tág kereteibe mindazt, ami az emberi tevékenység útjait jelöli. Így a nevelés is mindig kifejezője egy bizonyos világnézetnek s mint ilyen, magában egyesíti korának szempontjait. Ha tehát a nevelés kérdéseit s főképp a nevelés kívánalmait akarjuk szemügyre venni, e kérdés lényegének sarkpontját csakis a mai világnézetnek elemzése alapján találhatjuk meg.

A jelenkor világnézete egyre fokozottabban tágul ki a humanizmus erkölcsi eszményének kiterjesztése felé. Nemcsak az egyes ember védelmét öleli fel, nem is csupán egy-egy társadalmi osztályt, hanem kihat a nemzetközi kapcsolatok közé és a Népszövetség útján központja lesz a népek védelmének. E széles körre kiterjedt embervédelem, amely népek védelmévé fejlődik, beláthatatlan messzeségig veti előre sugarait. Új jogi kódexek, új nemzetközi törvények sarkallójává válik, új, széleskörű szervezkedés kútfeje, amely Európa egyensúlyát van hivatva fenntartani. Az emberi tekintet tehát, a ma emberének a tekintete messzi perspektívák felé indul, egyéni és nemzeti kereteiből kilépve, behatol Európa jövődjének alapjáig, a népek életében megvalósítandó törvényig: a legszélesebb körben érvényesített humanizmusig.

Ez a tágkörű humanizmus keletkezésében a demokratikus államok fejlődésével függ össze és testvérhajtása az általánosan színező korszerű erőnek: a szocializmusnak, amely a jelenkor világnézetében a humanitás elvének polgárjogát jelenti, a mindenki számára való egyenlőséget s az ebben való boldogulást. A szocializmus teljes térfoglalását mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a kultúra minden területét ennek a szellemnek a befolyása munkálta át.

A szocializmus általános érdekű térfoglalása mellett egészen természetesen hat, hogy a ma emberének kritikai tudatában központi helyet foglal el a munka ideálja. Hiszen a szocializmus alapvető értékelésében erre a mérőerőre épít: a munkára mint közkincre, mint létalapra, mint szentesítő erejére annak az eszmének, hogy egyenlő törvények igazgatják a társadalom különféle részeit. A munka mint szociális érték nyer súlypontot s ezzel általános uralma meg van pecsételve. A munka, amely a mult

századok folyamán jól megfért az eszköz értékében, lassanként előre vetődött a központi helyet foglalt el. Értékmérője lett az emberi valamirevalóságnak. Míg a múlt századok fényes elismerésben adóztak a született jogok előnyeinek, addig a mai kor éles megkülönböztetéssel emeli ki a munka hatalmát. A ma embere csak a munkás ember ideálját tiszteli, ebben látja a haladás lehetőségét. Így nyer politikai téren is mind szélesebbkörű befolyást a régi, rangon alapuló politikai fölény helyett a munkás középosztály, sőt az alsóbb osztály kiemelkedőbb része is. A munka és a munkás ember mint ideál behálózta a művészeteiket is, amint a modern művészek tárgyválasztásában és feldolgozásaikban láthatjuk. A regényirodalom széles körben foglalkozik a munkás viszonyaival, a szobrászat és a festészet előszeretettel időzik az emberi teherbírás témájánál, az izmok plasticitását és a munkáskörnyezet hangulatát láttatva. A munka ideálja tehát hatalmas tényezőként áll a szociális világnézet előterében. A munka a törvényszabta egység a világ számadásai-ban. Nem teher és nem kényszer, hanem hitvallás, amiben az ember önkifejlődésének a nyitja rejlik.

A társadalomnak a munka ideáljában való eme felolvadása elé azonban egy állandó akadály tornyosodik, amely kellő ellen-súlyozás híján erkölcsi megroppanáshoz vezet. Ez a mérhetetlen disszonancia pedig ott rejlik, ahol a munkástársadalom nagy energiája a gépekkel agyonterhelt világ mechanizmusával találkozik. Ez a két ellentétes erő szinte tragikus hatalomként áll egymással szemben, ellentmondó törvényszerűségeit egymásnak szögezve. Mert míg a szocializmus egyetlen értéként az emberi munkát állítja a középpontba, addig a technikai fejlődés rohamos térhódítása az embert máról-holnapra visszaszorítja a tevékenységek köréből, ezzel mintegy meghasonlást támasztva a munkásember törekvése és a gépszerű teljesítmények világa között. A ma embere a munka értékelésével indul útra, tekintete vágyódón függ a munka irányán, de mire kezét kinyújthatná, szembetalálkozik a gépek hatalmával, a fölényes teljesítményekkel, melyek nélküle helyezkednek be a világ vérkeringésébe. A gépeknek egyre növekvő hatalma egyre növekvő ellentmondás-ban élezi ki a kor hangulatát. A munka útján szabaddá vált szellem összeütközik a gépek mechanisztikus atmoszférájával. A ma embere a munka embere, de a gépek világában csak egy-egy csavar mozgatója, egy-egy szabályozás ellenőre. Ez a két összeütköző ideál megnyirbálja az ember erejét. A gép az ember erőfeszítéseit nem veszi igénybe, az ember tehát ellanyhul, elveszti edzettségét, biztonságát, önbizalmát, kivész belőle a tettek irányító ereje. Maga is géppé válik a gépek mechanizmusában. Sem értelme, sem akarata nem nyerhet táplálékot, azzá lesz hát, ami valamikor a gép volt: holt eszköz a gép sugárzó teljesítményei mellett. Beáll tehát valami súlyos rezignáció, csak egyes kiváló elmék élhetik át a munka örömét, a gépek szolgálatában dolgozó átlagember belesodródik a tehetetlenség, a félrelököttség,

a gépszerű munka elsatnyító hatásába. Az embernek ez a törött-sége élénken érezteti hatását világnézetének színében. Az akarati eltompultság, a tettere való képtelenség, az ellentálló erő teljes megrendülése, az idegélet fokozatos közönyének elharapódzása mind az ember erejének ebből a kiszorításából származik, a gépszerű munkából, amely semmi erőfeszítést nem kíván attól a századtól, amely éppen az emberi munka ideálja révén igyekszik jogait, törekvéseit érvényesíteni.

De a gépek hatalma a világnézet alakulását más szempontból is befolyásolta. A gépek csodálatos teljesítményei az emberiség tekintetét mágneses erővel kötik le. A ma embere, aki eltompultan hallgat s alig eszmél, ha egy erkölesi újítás férközik ki a napvilágra, ezerszámra tolong egy-egy motorgép-versenyen. Az emberi tekintet végzetesen kifelé fordult, külső értékek felé sodródott, s ez annál súlyosabb tünet, minél több belső erőre volna szükség a világszerte általánosan súlyos gazdasági és erkölesi helyzet miatt. Mert ez a kifelé fordult érdeklődés az ember energiáját külső értékek megbecsülésébe öli, melyek sem belátását, sem lelkierejét nem erősítik, sőt az erkölesi élet finomtabb légköre helyett egy hangos, eldurvult, a gépek imádatába fulladt légkört hoznak létre. Az egész közélet s így az ifjúság gondolkodása magán viseli ennek a kifelé fordult érdeklődésnek messzemenő s hatásaiban még jóformán kiszámíthatatlan rombolását.

Ugyancsak a gépek térhódításának következménye gyanánt lépett fel a szükséges és kívánatos testnevelésnek testkultusszá nőtt ferdesége. Ugyanis amidőn a munkát értékelő ember szembealázkodott e század fejlődésében a gépek letörő erejével, amidőn megdöbbenéssel állapította meg, még ha öntudatlanul is, hogy bár minden vágya munkára, erőfeszítésre sarkallja, neki meg kell állnia és mechanikus kézzel csupán egy-egy működő keréket elállítania vagy egy álló keréket elindítania, mikor az ember e kettős hatás keréktörőjében izmainak feszültségét fölöslegesen tobzódó dolognak ismerte föl, keresett magának a tett hasonmására valamit, amivel mégis csak föléje kerekedhetik a passzív világnak. Tenni akart, de a tett már elhúzódott tőle, elhúzódott előle még a háborúk köréből is, ahol eddig életenergiáját személyes erőként raktározta el nemzeti fejlődések tárházába. Mit tehetett volna mást, mint hogy sorra vizsgálja az élet tereit és kiszorítja magának legalább azt az illúziót, hogy sportteljesítményeivel lerakja az élethez való jogát, az igazi tett e félszimboluma keretében. Mint a gyermek, aki mohón nyúl minden eszköz után, hogy belső erőit foglalkoztassa, az ember is az után nyúl, ami még megmaradt számára. Azonban bár e sportoktól színes világban van valami újjászülető erő is, valami friss lendület, a testi s ezzel bizonyos lelki fegyelem dominálása is, mégis ott áll e világnézet homlokzatán megoldatlanul e féltettek, félerőfeszítések következménye, ami úgy hangzik, hogy félt, félelmeiség. Mert hiszen a sportterek erős nevelői ugyan az

izmoknak, a testi ügyességnek, sőt a fegyelem, a pontosság, az önbizalom értékes tulajdonságainak is, azonban mindez csak a külső téren érvényesülő forma, e teljesítmények értékei nem állnak arányban az e mögött elhulló ideálok értékével. Nem áll arányban a testkultuszra növelt testnevelés értéke az ifjúság tekintetének végzetesen kifelé való rögzítésével, azzal a szakadással, amit a mai fiatalság él át a mélyebb benyomásoktól való elhidegülésével. Vagy nem mérhetetlen szakadás-e, mikor az ifjúság tekintete általában nem mélyed többé egy Goethe, egy Széchenyi, egy Beethoven szemléletébe, hanem csökönnyösen megáll egy-egy sportmatador méltatásánál és csapatostul hódol az újságok ama rovatának és a rádió amaz előadásainak, melyek a sporthíreket közlik? Mindez lehet friss és zajos életöröm kialakítója, de messze áll az igazi lelki erőttől, sőt az igazi akaratnak gátlóul is szolgál, mert hiszen ezek a sporthősök a sporttereken hagyják minden energiájukat. E testkultuszra növelt testnevelés szükségképi eredménye annak a világnézetnek, melyben a munkát értékelő ember a gépek mechanizmusával összeütközve, a gépek külső érdeklődést keltő hatását beidegezve, új érvényesülési teret hódít meg: a sporttereket, s ezen a téren fejti ki mindamaz erőit, melyeket korának világnézete nevelt s egyúttal meg is fojtott benne.

De a szocializmusnak mint világnézeti bázisnak a gyökeréből egyéb sajátosságok is fakadnak, melyek ennek a kornak a képét alapjában befolyásolják. Így e kornak jellemző törekvése az, hogy az egyéniséget beleolvassza a közösség érdekeibe. Az egyéni erő csak mint szociális érték jöhet számba, kizárva minden egyéni túlnövekedés lehetőségét. E törekvés erős összeütközések gyújtópontja, az egyes országok belső harcai e két erő: az egyén és a közösség túlzott állásfoglalásainak kiegyenlíthetlenségéből táplálkoznak. Az egyén a mult hagyományaival védelmezi saját fejlődésének túlkapásait s a közösség az új eszmék nevében az ifjúság lendületével veti elő túlzott igényeit. Így éleződnek ki a világnézet túlkapásai: kommunisztikus törekvések, uniformizáló utópiák. E kor tipikus példája a két kor mezsgyéjén való világnézeti pártharcnak, mely a régi ideál roncsain túlmerész utópiák karjába veti magát, s csak évtizedek múlva szűri le a megállapodás és a józanság kiegyensúlyozott és megvalósítható eszméit. E kor éppen azért bizonyos elvi megoszlás, pártoskodásra való hajlam képviselője, mint minden olyan kor, amely nem selejtezte még ki törekvéseiből a meg nem valósítható eszméket. Ez a pártoskodásra való hajlam viszont bölcsője az elvek roskatagságának, a felelőtlenség egyre erősebb kibontakozásának. Egy állandó bázis kialakulhatóságának a hiánya mutatkozik, amely az egyén és a tömeg cselekedetének indítékait volna hivatva megrögzíteni. Ez a bizonytalanság járványszerűen hálózza be a közélet egész területét és szülője az elvhűség, a kirtartás hiányának, a máról-holnapra való élet bomlasztó hatásának, az erkölcsi állandóság elsorvadásának. Így válik a szocializ-

mus összeütközéseiben a világnézeti megoszlás bölcsőjévé s ezzel bizonyos szubjektív erkölcs hordozójává.

A szocializmusnak e küszködő, még ferdeségeket, kinövéseket tartalmazó áramlata, amely a pártoskodás szellemével bontja meg az országok belső nyugalmát és egységét, bő táplálékot talál eszközeihez az országszerte általánossá vált súlyos gazdasági helyzetben. A háborút követő általános nyomor és munkanélküliség egymagában is nagyfontosságú szociális probléma, azonban szinte óriásivá nő méreteiben, ha az előbb kiemelt szempontokkal találkozik és egyre elmérgesedőbben egygyólvad. Mert hiszen ez azt jelenti, hogy a munkanélküliségből és egyéb háborús következményekből folyó nyomor nemcsak hogy nem talál csillapításra, hanem inkább kieleződik az új eszmék túlzásaiban. E kettős, de alapjában rengeteg szálból összefonódó probléma az a legvégső méreg, amely ezt a kort erkölcsileg aláássa.

Van aztán ennek a kornak egy másik jellemző sajátossága: a nő munkaterének rohamos térfoglalása. Lényegében két tényező játszott közre ennek a körülménynek a kialakulásában. A szocializmus, mint a kor általános keretét adó eszméje, az egyik tényező, amely a munka terét a nő számára is szélesebb-körűvé, gazdagabbá fejlesztette. Másik tényező az egyre fenyegetőbbben beálló gazdasági hanyatlás, amely a kenyérkereset létproblémájával játszott közre. A nő fejlődésének eme kettős rúgója közül az előző a nő fejlődésének abszolút értelemben vett támogatója, míg a gazdasági szorultságból folyó új munkatér csak eszközi értékű, pusztán a létkérdés megoldására irányul. A jelen körülményeiben e kettős alap közül úgy tetszik, hogy a gazdasági alapnak van szélesebbkörű, általánosabb jelentősége, a nő mint kenyérkereső a szilárdabb fogalom, mert hiszen ez a pillanatnyi helyzet megoldásának egyik tényezője. Azonban a szociális fejlődés mélyére pillantva, a nő helyzetét illetőleg azt tapasztaljuk, hogy a dolog sarkpontja ott van, ahol a nő abszolút fejlődése rejlik: a nő szellemének szabad kibontakozásában, ami nem függ semmiféle külső körülménytől, hanem bizonyos belső törvényszerűség megnyilvánulása. A szocializmus, mint a munka-ideál patrónusa, a nő fejlődését illetőleg egy már egyre növekvő folyamat szentesítője lett és mélyében ragadta meg a problémát, míg a gazdasági helyzettel járó szükségproblémák csak esetlegesen mozdították meg a nő helyzetének régebbi formáit. De bármi módon oszlanak is meg e körül a probléma körül a vélemények, a világnézetnek mint az emberi tudat összképének a tükrén ott székel az új hatás is: a nő egyre szélesebb körre kiterjedő munkateljesítménye. Bár ez a hatás lényegében a szellem kiterjedését jelenti és bizonyos kulturális egység felé irányozza az emberiség energiáit, jelen formájában még megoldatlan, s ez a kérdés is nagyban hozzájárul a kialakulatlan életformák fokozásához és főképp a családi élet keretében sok újabb megoldatlan problémának lesz a kútforrásává. A nő szabad pályára való lépése még egyensúlyozatlan állapotban van. Sokaknak csak

érvényesülési teret, külső formaváltozást jelent és divatos takarója a családi élet keretében megúnt tennivalóknak. Különösen az alsóbb társadalmi réteg női számára jelent ez felszivárgási lehetőséget, mivel azonban igazi háttere nincs még fejlődésüknek, elárasztják felületes, mohó törtetésükkel az érvényesülési tereket, beleolvasztva a közélet ritmusába alacsony ízlésüket, ríktó hangjukat. Így válik az alapjában szükséges szellemi kibontakozás a női társadalom számára sokszor megbélyegző jellegűvé, lerontva az igazi érték mérlegét. Egyensúlyozott formájában a nő fejlődése a családi nevelés érdekében való általános műveltség emelését jelenti az átlag körében, továbbá a családi életben el nem helyezkedő átlag nő számára jelenti a gazdasági megoldást: a megélhetést, végül csakis azok számára jelent magasabbrendű tanulmányt, akik önzetlen érdeklődésre képesek szellemi téren. Ilyen formájában a nő fejlődése a családi élet számára is csak előnyt jelent, gazdasági jellege is indokolt s az a néhány önzetlen szellemi érdeklődésre képes nő, aki magasabbrendű tanulmányt kíván végezni, éppúgy nem fogja megbontani az egyensúlyt, mint az a néhány férfi, mert hiszen a férfiak között is kevesen akadnak olyanok, akik a tudományos munkáság, a közélet irányító jellegű munkája s egyéb kiemelkedő munkatér hivatásos betöltéséért élnek. A nő fejlődésének helyes medrébe való térését azonban jelenleg nagyon megnehezíti az a körülmény, hogy a súlyos gazdasági bajok miatt a legtöbb család nem elégedhetik meg a nő általános műveltségének emelésével, hanem egyúttal a nőnek is, a család keretében élőknek is, kenyérkeresőnek is kell lennie. A nő helyzetének egyensúlya a családi élet keretében olyan mértékben várható, amilyen mértékben javulás áll be gazdasági téren.

A világkép mindazon jelenségei, melyeket a fentebbiekben elemeztünk, egyöntetűen azt mutatják, hogy az átmeneti korokat jellemző sajátosságok még ki nem egyenlített, forrongó eszméi között élünk, hányatva a szélsőségeket ellentmondásaiban. Ha a ma emberét nézzük, egész lényén ennek a meg nem állapított kornak a rajzait látjuk kiütközni. Kifelé fordult érdeklődésében ott kísért a félelem minden belső megoldás ellen, zajos mulatozásaiban ott tobzódik a fáradt léleknek az a vágya, hogy menekülni akar a nehéz dolgoktól. Soha annyi mulatnivágyó ember nem élt, soha annyi könnyűfajsúlyú színház, mulató nem nyílt és soha annyi új divat nem kergette egymást egészen a megcsömörlésig hajszolva az ifjúságot, mint éppen ma, amikor a gazdasági helyzet az ellenkezőjét követelné. Miért? Egyetlen oka van a sokfelé ágazó hatásnak: az emberi akarat van megrendülve. A világkép elemzésében rámutattunk azokra az okokra, melyek az embert lassanként lesodorták a tettek színhelyéről, elhasználva életenergiájának alapvető lényegét: az akarni tudást. Most azokra a tünetekre akarunk rámutatni, amelyekben összefogóan megnyilatkozik ez az akaratgyengeség. Vegyük csak az ellentálló erő hiányát, ami legjellemzőbben az öngyilkosság tényé-

ben jut kifejezésre. Nem áll az, hogy csupán a gazdasági helyzet az oka a felszaporodott öngyilkosságoknak. Az öngyilkosok nagyrésze, még ha anyagi összeomlás miatt követi is el tettét, nincs oly helyzetben, hogy ne tudná újból kezdeni az életet. De... nem tudja újból kezdeni, úgy érzi, hogy képtelen rá. Nincs ellentálló ereje a csapás elviseléséhez. Az öngyilkosok másik nagy része idegbetegség miatt dobja el magától az életet. E jelek világosan rámutatnak a gyökerében elkorhadt ellentállás szervezeti képére. De ezek az indítóokok még bizonyos szempontból mutatnak valami indokoltaságot. Mit szólnak azonban azokhoz az esetekhez, amikor az életet már gyermekek egy-egy intő szó, egy-egy megérdemelt fenytetés miatt dobják el maguktól? Mit szólnak ahhoz, amikor fiatal emberek néhány rendretasító szóért szöknek meg a szülői hajlékból? Vagy hogyan bíráljuk el azt az esetet, hogy tíz-tizenkétéves gyermekek azzal fenyegetőznek, hogy ha egy tárgyból megbuknak, öngyilkosok lesznek? Ott vannak aztán az enyhébb jelenségek, mikor csupán annyi történik, hogy egy megfenyített gyermek fellázítja apját, anyját az iskola ellen. Az egész nemzedék valami feszült idegállapotban él, kirobbanásra, minden túlzásra készen és idegenül minden irányító hatást elviselésére. Az iskolák lassanként szinte beteggondozó intézménnyé nővik ki magukat, ahol a gyermek ellentálló erejének kiszimatolása a feladat, nehogy egy intelem a gyermek életébe kerüljön. Azelőtt csak beteg idegrendszerű gyermekek szakszerű gondozásában volt elsőrendű fontosságú ez a feladat, most hovatovább idekerül az átlag. Ez az ifjúság aztán — miután felnövekedik ellentálló erejének minden megszilárdítása nélkül — a korai züllés, a mulatozások útvesztőjébe kerül önként, minden ellentállás és minden külső korlátozás híján. Mert ugyan ki merne korlátozni egy huszonkét-huszonnyéves ifjút, ha már egy tízéves gyermek sem bír el korlátozást?! Az ellentálló erőnek ez a hiánya — aztán a továbbiakban is mutatkozik. Az az ifjú, aki már gyermekkorában elszokott attól, hogy elbirja a fenytetést, a fegyelmet, az irányítást stb., az élet súlyosabb természetű megoldásaiban sem fog ellentálló erőt tanusítani. Itt vannak például a tömeges elválások. Hiszen azelőtt is gyakori eset volt a házaspár olykori összekülönbözése, egy-egy kisebb természetű eltévelyedés a felek részéről, de végül kiegyenlítő-dés jött létre és ment minden a maga útján. Ma az első összekülönbözés a felek teljes elhidegülését hozza létre, szakítást, válást eredményez. Senki sem akar elviselni semmit a másiktól, az élet úgy áll előttük, mint amit el kell vetni, le kell rázni, mihelyt a nehezebb végét nyújtja feléjük. Az egész társadalom szinte tobzódik a felelősségtől, az ellentállástól, a nehezebb lét-től való menekülésben, mindenfelé felbontott egyességek, hitehagyott lelkek, eldobált kötelek hevernek. Az ellentállás az egész vonalon megingott, alig van ember, aki hajlandó elviselni azokat a bajokat, melyek az élettel mindenkor együttjárnak, hol kisebb, hol nagyobb mértékben. S ez még csak az ellentállás

hiánya, ami pusztán a lét fennmaradásának elkorcsosodását jelzi; hol van a teremtő akarat, aminek építenie kellene, mikor a pusztá lét is problematikussá válik?

Kérdés most már, mit tehet a nevelés e súlyos bajok legyőződésére.

Mivel a világnézet az a keret, melyben az egyes ember szelleme kibontakozik, melyben elfér törekvése, célja, a nevelésnek arra kell törekednie, hogy ezt az összefoglaló szellemi kört meghúzza az egyéniség fejlődése körül, főcélul tűzve ki a helyes világnézet kialakítását. Mit nevezhetünk helyes világnézetnek? Semmi esetre sem azt a világnézetet, amely a kor tényleges, de nem kritikailag vizsgált világnézete. A világnézet fogalma mint nevelőtényező nem merülhet ki a tényleges világnézet taglásában, mert hiszen a tényleges világnézet a kor összeműködő erőinek az eredője, amely erők a nyers lét kapcsolatain érlelődnek meg és nem rendelkeznek mindig követésre méltó indítékokkal. A kornak ez a nyers arculata rányomja ugyan bélyegét a kornak minden tényére és emberére, de a nevelés éppen az az erő, amelynek segítségével ezt a ténylegesen fennálló világnézetet új hatásokkal lehet felruházni. Mert hiszen az egyén nemcsak passzív befogadója kora áramlatának, hanem olyan tényezője is, aki aktív erejénél fogva a kor világnézetét helyes irányba terelheti, félszeg kinövéseit letompíthatja. A nevelés tehát olyan világnézetet kell hogy nyújtson, amely korának világnézetét kritikai szemmel vizsgálja, az abból leszűrt eredményeket az állandó valláserkölcsi eszmények mértékével méri és korának így kiválasztott időszerű konkrétumait a világszellem fejlődésébe állítja a hatni tudás fegyvereivel. Mert mivé válnék a nevelés, ha korának szellemi áramlatait passzív megadással fogadná és nem igyekeznék azt csiszolni az évszázadok alatt kikristályosodott objektív értékek útján? Az ilyen nevelés csak a meglévőnek utánzását s a kor sok félszégének megerősítését jelentené és egyáltalán nem rendelkeznek alakító jelleggel. Pedig a nevelésnek, mivel legkiterjedtebb öntudatosan alakító tényezője korának, a legnagyobb hatóerővel kell behálóznia a különféle kultúrterületeket. Formai szempontból tehát helyes világnézetnek nevezhető az, amely korának törekvéseit, az általános emberi értékek mértékével mérve, törekszik megvalósítani. Lényeges jegyek tehát: a kor ismerete, az általános értékek értékelése és az akaratí tendencia. A jelenkor speciális törekvései a szocializmus fejlődésében nyernek kifejezést, amint a fentebbiekben is láttuk, tehát ma a helyes világnézetnek a szocializmussal kapcsolatos problémák valláserkölcsi megvalósíthatását kell célul vennie. A világnézet, mint a mai nevelés célja, a szocializmussal kapcsolatos eszmék helyes irányba terelője. Egy olyan nevelést kell tehát kialakítanunk, amely korunk haladását tudja szolgálni. Milyen eszközökkel érhető ez el?

Az előbbiekben vázolt kialakítandó helyes világnézet egyik

lényeges jegye az akarati tendencia, mert hiszen ezen múlik a nevelés irányító jellegének győzelme, viszont éppen az akarat az, ami a mai ember életéből kivetszett. Legalapvetőbb teendő tehát az akaratnevelés megszilárdítása. Ahhoz azonban, hogy az ifjúság akaratának megmunkálását erőteljesen eszközölhessük, alapvető szükségességgnek mutatkozik, hogy az ifjúság tekintetét visszaemeljük a maradandó célok, a határozott életirány, a belső emberi fejlődés értékeihez. E célból egyensúlyt kell teremteni a testi és szellemi nevelés között.

Igaz, hogy a testkultuszra nőtt testi nevelés a pedagógia körében az erős intellektualisztikus nevelés reakciójaként is jelentkezett s az egyensúlyozás kedvéért szükség is volt erre az ellonáramlatra, azonban a helyes testnevelésnek meg kell maradnia eszközi értékében, a testnevelés nem támaszthat öncélú igényeket. Tulajdonképpen ha a helyes testnevelés szempontjából is nézzük a dolgot, e testkultuszra nőtt dagályban nem találjuk meg az igazi higiénit. Mert míg az ifjúság meg-erőteltető egyoldalú sportokat tréningyszerűen űz, addig legtöbbszörre elhanyagolódik az igazi egészségügyi megoldás. Mert hiszen az ifjúság számára nem a testi versenyképesség, az egyoldalú sportoknak a test végső fogékonyságáig való begyakorlása adja meg a kívánatos testnevelést, hanem az egyöntetűen és tervszerűen keresztülvitt higiénia az iskolában és a családban. Ez pedig nem jelenti a professzionista sportcsapatok utánzásának szükségességét, hanem jelenti az iskolai egészségügy körében a világos, tiszta tantermeket, a kerttel körülvett iskolákat, az iskolai élet keretében megoldható sportot, iskolai fürdők létesítését, az étkezés kielégítő voltát, továbbá naponkénti sétát, a nyári szünet tartamára való levegőváltozást, szabadban való fürdést, gyakori kirándulásokat stb. De míg azt tapasztaljuk, hogy e kívánalmak keresztülvitelében messze elmaradtunk, hogy sem kerttel körülvett iskoláink, sem iskolai sporttereink, sem iskolai fürdőink nincsenek, sem nem neveltük még rá az ifjúságot az igazi tisztaság szükségletére, sem pedig nem tudjuk megadni neki a kellő táplálkozást a mai gazdasági viszonyok között, másrészt az ifjúság idejét és érdeklődését a test szempontjából is túlzott erőfeszítésekbe engedjük ölni, bajnoki mutatóanyagokba, s nem vesszük észre, hogy e testdagályra nőtt kór nem is az igazi testnevelés kívánalmából nőtt ki, hanem abból a bizonyos tettepítő sporttérből, ahol az ember erejének hamis áldozásával kényszeríti ki az élethez való jogát, s amit egy bizonyos társadalmi osztály arra használt fel, hogy anyagi megélhetésének forrásává bővítsen ki a sportterek iránti emez előszeretettel. Mert hiszen a professzionista csapatok mozgatója ebben rejlik. Erre ellenvéleményként elhangozhatnánk, hogy hiszen az ifjúság nem áll be a professzionista csapatokba. Igaz, az ifjúság nem áll be tömegesen ezekbe a csapatokba, azonban ezeknek a szemléletén nevelődik, ezeknek a sokszor kétes egzisztenciájú egyéneknek a hőstetteit ismeri el s belopódzik az egész

fejlődő gárda közé az a bizonyos kifelé való érdeklődés, külső sikereket hajszoló mohóság, a testi erők tobzódásának hőstetté fokozott eszménye s ezzel szemben durva lemosolygása a belső fejlődés lehetőségeinek. Amíg az ifjúság hőstettet és ideált fog látni e pénzért végzett testi produkciókban, e külső látványosságokban, addig nincs alap arra, hogy a belsőleg érett, súlyos bajokat is elviselni tudó és e bajokra megoldásokat találó nemzetdek nevelődhessék. Evégből kívánatos volna, mihelyt a gazdasági helyzet megengedi, az iskolákban a legmesszebbmenő higiénianak eleget tenni, iskolai sporttereket, iskolai fürdőket létesíteni s ezzel fokozatosan kivonni az ifjúságot a külső sportterek káros hatása alól.

Ez azonban még nem elég e külső hatás teljes lecsökkenéséhez. Olyan szellemi ideálok megteremtése is szükséges, amelyek le tudják kötni az ifjúság érdeklődését. Az érdeklődés megnyerése érdekében szem előtt kell tartanunk a modern embernek az új iránti előszeretetét, amely sietve siklik át a történelem régmúlt tanulságain, hogy korának vívmányait szemlélhesse. Ez a vonás szinte szenzációhajhászáttá nőtt: a ma embere mindig az eljövendő kor forrongásait lesi. E szenzációhajhászatnak van egy friss, gyümölcsözethető hajtása is: az, hogy a ma embere éppen e rohanó, mindig újat hajszoló érdeklődésével nem áll idegenül korának sokszor merész újdonságával szemben. Így sok új áramlat, eszme befogadója. Ebből a sajátosságából kiindulva, az ifjúság szellemi ideáljait a kort jellemző történésekből is kell vennünk. Ennek kettős eredménye lehet. Míg egyrészt az ifjúság érdeklődését e közeli tájak felé terelve, könnyebben állandósíthatjuk a nagy átlag körében, másrészt eleget teszünk a mai oktatás azon hiányának, amely szerint a ma történései még mindig csak rejtett fátylon át jutnak el az ifjúság neveléséig. Már pedig a mai nevelés erősen gyakorlati szelleme, amely az élet minél egyszerűbb átértését kívánja, hiányos és megoldatlan marad, ha az ifjúság tájékozatlanul áll a körülötte folyó és a jövő irányítását váró dolgok közepette. Bár a mai iskolák már haladtak ebben az irányban, még nem mondható, hogy eleget tesznek az itt fennálló kívánalomnak. Ne vegyünk mást, mint korunk összefoglaló eszméjét, a szocializmust. Ennek az eszmekörnek térhódításai, társadalmi reformjai, a különféle kultúrterületeken elért hatásai, túlzásai és ferdeségei, jó és előnyös oldalai csaknem teljesen ismeretlenek a tanulmányait elvégzett ifjú előtt. Nem kap megfelelő szociális ismereteket, mert amit kap, az csak egy színárnyalata más tárgyak elemzésének. De nemcsak a szociális ismeretek maradnak előtte homályban, Homályban marad lényegében a ma történelme, irodalma, a reális tárgyak körében is a ma eredményei. Az ifjúság a ma ismeretét leginkább az újságok hasábjairól meríti, ami megengedhető volna akkor, ha annak megértéséhez és helyes elbírálásához a megfelelő alapismerekkel rendelkeznek, ezek híján azonban igen gyakran hamis

eszmék, téves hiedelmek hitvallója lesz. Példát mutatott erre az 1919-i állapot. Az ifjúság, de még a felnőttek nagy része is, teljesen készületlenül állt a nagy világkatasztrófa bekövetkezésekor, úgy volt tehát irányítható, ahogyan egy tájékozatlan általában irányítható: elindult a kényszerítetek nyomán, mert nem ismerte a valót, s tájékozatlanságában szinte elsöpörte a rázuhanó új világ. Az ifjúság ideáljait tehát nem lehet pusztán a múlt köréből venni, be kell vezetnünk az ifjúságot a ma történései közé: az új természettudományi fejlődésbe, de főképp a humaniorák modern eszméinek behatóbb ismertetésébe. Külön kiemeléssel említem meg, mennyire szükséges a szociológiának külön tárgyként való tanítása. S ezzel fontos lépést teszünk az ifjúság világnézetének helyes kifejlesztésében és a korszellem hátrányainak legyőzésében. Mert míg egyrészt lassankint elfordítható lesz az ifjúság érdeklődése az új eszmékör beállításával a külső világ mechanikus teljesítményeitől, másrészt behatol korának megértésébe, mérlegelni tudja majd a jövő kiépítésének szükségleteit.

Az a kérdés most már, hogy ezeknek az új ideáloknak a gyümölcsöztetése érdekében hogyan történjek az akaratnevelés. Az akaratnevelés itt nem a régi értelemben vett erkölcsi ráhatást jelenti. Ennek a nemzedéknek, amely már gyökerében elvesztette ellenállóképességét, kevés a jóra irányuló akarat erősítése, ennek az ifjúságnak alapjában, ösztönös fészkében kell az akaratát megerősítenie, hogy aztán erkölcsi akaratról szó lehessen. Hiszen majdnem azt mondhatnám, hogy a primitív emberben is önként felfakad még az a bizonyos cselekvőkészség is, amely ebben a nemzedékben dermedten nyugszik. Itt tehát nem segít egy-egy szórványos nevelői hatás, itt az egész nevelés új, friss áramlatára van szükség, amely a tudás csírájától kezdve, annak értékeléséig és megvalósításáig egységesen bizonyos aktív jelleget ölt magára: Az egész oktatást és nevelést a helyesen értelmezett öntevékenységre alapozni kell helyezni.

Az öntevékenységre mint pedagógiai fogalom eredetében a szocializmus munkaideáljából táplálkozik. A kort átható értékelések az egyén értékét egyöntetűen a munkában találták meg. Ez a munkaideál az oktatás terét is áthatotta, új pedagógiai áramlatok keletkeztek különféle jelszó alatt, de majdnem valamennyien egy témát kezdtek bogozgatni: az egyén munkalehetőségeinek pedagógiai és pszichológiai előfeltételeit. Így a munkaiskola hívei, a morálpedagógia, a neonaturalizmus, a személyiség pedagógusai, a kísérleti pedagógia hívei mind a gyermeki öntevékenységre alapozták céljaikat. A kör emez erőteljes ideáljának megragadásával a pedagógia önkénytelenül felemelte azt az egyetlen eszközt, amely helyes értelmezésében felfrissítője lehet a nevelésügynök s ezen keresztül az egész korszellemnek. Mi hát a helyesen értelmezett öntevékenység?

Az öntevékenység helyes értelmezésében nem a műhelyi oktatást, nem is a kéz munkáját, az oktatásnak fizikai erővel

kísérhető módját jelenti, ezek külső alkalmazhatóságának a jelei csupán; az öntevékenység legbensőbb gyökere a gyermeknek abból a belső törvényszerűségéből fakad, mely szerint bizonyos sarkalló erő érez a világ dolgai felé. Ez a sarkalló erő az érdeklődés formáját öltve magára, azt a központi erőt képviseli, amelyre a nevelés támaszkodhatik. Azonban bár ez a gyermeki érdeklődés már egészen kis korban elárulja törekvő hajlandóságát, nem minősíthető valami tudatosan célratörő erőnek, amely csak minden korlátozás nélkül tud fejlődést indítani. Ez az érdeklődés egy alaperő csupán, amelynek az irányítás mutat utakat, olyan általánosan értékelt utakat, melyeken belül aztán a speciális érdeklődés megnyilatkozhatik. Azaz: sem a célt, sem a fejlődés eszközeit nem várhatjuk ettől az ösztönösen felfakadó gyermeki erőtől, pusztán csak a jól megválasztott eszközök feldolgozását az általunk kitűzött cél érdekében. Ezt azért tartottam szükségesnek kiemelni, mert vannak olyan irányzatok, főképp Amerikában, de Európa-szerte is, melyek szerint a gyermeki érdeklődés szabadon engedése a pedagógia feladata. Ez az irányzat annyira túlzó, hogy az ismeretanyag kiválasztását is a gyermeki érdeklődésnek erre a még tárgyaltalan vagy pedig a pillanatnyi környezettől befolyásolt, alkalmoszerű érdeklődésére akarja alapozni. Igaz, hogy a gyermeki érdeklődés általában utat mutat és kell is, hogy utat mutasson a gyermek szellemi életének szükségleteihez, de csak általános értelemben, nem pedig konkrétumaiban. Az öntevékenység lehetősége nem is az ismeretanyag kiválasztásának lényeges átszervezését jelenti, hanem új feldolgozásmódot. Nem is szólva aztán arról, hogy a gyermeki érdeklődés nem képes belátni a kultúra ráváró feladataiba, tehát nem nyújthat önmagának célt az általános fejlődés keretében. A gyermeki érdeklődés csak öntevékenység útján dolgozhatja bele magát a világ megértésébe és kormányozni tudásába, de csakis irányítás mellett, a teljes szabadság az oktatás anarchiájához vezet. A helyes értelemben vett öntevékenység tehát azt jelenti a régi oktatás lényegével szemben, hogy az ismeretek nyújtásában a gyermek nem a befogadás passzív erejével fogad el tudnivalókat, hanem érdeklődésének tüzeinél értelmével, fantáziájával, önállóan végzett kísérleteivel magáévá tesz annyit, amennyire saját ereje képesíti. Míg a régi iskola semmit sem tudott arról, hogy a befogadásnak legalapvetőbb feltétele a gyermek egész lelki kincsének megmozdulása, addig az öntevékenység iskolája nem ismer többé nyújtott ismeretet, csak feldolgozást, melyben a gyermek is aktív fél. Az öntevékenység tehát, bár a belső erők szabadságát jelenti az ismeret feldolgozásában, nem jelent abszolút értelemben vett gyermeki szabadságot, azaz: nem jelenti a cél és eszközök megválogatásában kizárólag a gyermek érdeklődésének alapulvételét. Az öntevékenység továbbá nem kézzel végzett munkát jelent, hanem a gyermek belső, kifelé törekvő, érdeklődésben kifejeződő erejét, amely a fontolgatás, analízis,

viszonyítás, összehasonlítás, fantázia, emlékezet stb. munkájával az eleje állított feladatot megoldja. A külső formák: a kísérlet, a rajzok, a fogalmazás, a beszéd, a tánc és a zene mind csak következményei és eszközei a bent lejátszódó folyamatnak, amely az érdeklődés nyomán fakad és a lelki erők különféle kapcsolódásai révén az aktivitás összefoglaló hatásaiban megy végbe. Az öntevékenységek ez a formája az, amely friss légáramlatot vihet be az iskola levegőjébe s ezzel egyúttal a kor-szellemet is megjavíthatja.

A helyes öntevékenység keresztülvitelének azonban vannak még gátló körülményei. Ilyen főképp az, hogy a régi tanításban nevelkedett tanárok — még akkor is, ha igyekeznek az új elvek figyelembevételével vezetni az oktatást — nem tudnak szabadulni régi elveik irányító hatásától. Nem használnak sokat e téren a tanfolyamok sem, mert egy régibb tanár gondolkodásában nem lehet súlya egy hathetes tanfolyamnak a tíz-húszévi régi módon való tanítás mellett. Így az öntevékenység munkáját legtöbbször csak valami modern bohózkodásfélének veszik, könnyítési folyamatnak, amelyet néhány összetákolt gyermeki munkával el lehet intézni. Mások úgy akarnak eleget tenni az új elveknek, hogy a régi mellett helyet szorítanak az újnak is, a kétfélet összezsúfolják s ezzel megbénítják mind a két teret. Ebből aztán zavar támad, a régi és az új nem fér meg egymással, ennek következménye az a túlsúfolt anyaghalmozás, amely már amúgy is túlterhelést eredményezett, a munkáltatás mellett pedig egyszerűen megoldhatatlannak látszik a tömértelen apró részletek feldolgozása. Így az iskola jelen állapotában sokszor bizonyos próbálgatásoknak, erőszakolt megoldásoknak, bizalmatlanságnak és lesajnált várakozásoknak a színhelye, ahol igen nagy bonyodalmat okoz még a reális tárgyak körében végzett öntevékenység keresztülvitele is, pedig ez az egyszerűbben megoldható feladat. A humaniórák körében végzendő öntevékenység egyelőre alig mutat nálunk valamiféle ébredést. Gátló körülmény még a szertári felszerelések és könyvtárak szegénysége, s főként a humaniórákban az öntevékenységre alapozott oktatáshoz szükséges ifjúsági segédkönyvek hiánya.

A reális tárgyak körében mostanában rendszeresített kísérletek már bizonyos megvalósítási lehetőségeket tárnak fel, azonban még nem tudnak beleilleszkedni azokba a keretekbe, amelyeket az öntevékenység józan formája kívánna. Így a gyermekek kísérletezését legtöbbször kiterjesztik a legapróbb részletekre is, pedig ezeket a gyermek már a főkísérletekből, minden elaprózott munka nélkül is ki tudja következtetni, tehát ez a kiterjesztés csak az anyag elvégzésének rovására, minden lényegesebb haszon nélkül megy végbe. E végből szükségesnek mutatkozik, hogy a tananyag körében megjelöljük azokat az alapvető egységeket, melyeknek a gyermekek kísérletezése útján való feldolgozása szükségtelenné teszi a sok apró részlettel való, időt elhúzó pepecselést. Így elérhető, hogy a gyermek csak olyan

kísérleteket végez, melyek valójában egész szellemi erejét igénybeveszik, ahelyett, hogy külsőségeiben mutatós, de lényegtelen eredménnyel járó kísérletekbe ölné erejét. Így a tananyag is csak bizonyos, nem lényeges korlátozást fog szenvedni.

Hogy az öntevékenység a növendékekre milyen felfrissítő hatással van, azt a saját kifejezésükkel akarom megszólaltatni. A líceum V. osztálya keretében a kémiai munkaórákról így számolnak be írásban a növendékek: „A munkaórán saját szemünkkel győződünk meg sok érdekes dologról.“ „A munkaórák nagy örömet okoznak, mert akkor magunk dolgozunk. Az ilyen órák, sajnos, nagyon hamar eltelnek.“ Egy másik tanuló így ír: „Mi diákok a kémiai munkaórákat nagyon szeretjük. Olyan ez a többi sok óra között, mint a hétköznapok között a vasárnap.“ Egy másik: „Munkaórán a tanuló már az órán megtanulja az anyagot és meg is bizonyosodik felőle, hogy az tényleg úgy van.“ Végül egy másik növendék: „Milyen nagy öröm van az osztályban, ha elterjed a hír, hogy munkaóra lesz. Nincs senki, aki ne örülne ennek. De hát milyen is az a munkaóra? Tulajdonképpen kísérletezés és megfigyelés. A kísérleteket mi magunk végezzük. Azonban nemcsak ebből áll a munkaóra. Meg is kell figyelni az egyes anyagokat, hogy milyen változáson mennek keresztül s a megfigyeléseket a kis füzetünkbe írni. Talán még ez sem okozna nehézséget, azonban következtetéseket kell levonni a látottakból és tapasztaltakból. Vagyis gondolkozni kell. Megállapítani, hogy milyen anyagok fejlődnek, ha különböző hatásoknak tesszük ki, ez már nehéz feladat. De ez a lényeg. Most még egy kicsit nehezen tudunk rájönni a lényegre, de azért már volt olyan munkaóra, amely teljes sikerrel végződött s reméljük, a jövőben még több lesz.“ — A reális tárgyakban tehát már bizonyos lendület észlelhető az öntevékenység terén.

A humanisztikus oktatás körében végzendő öntevékenység már sokkal kényesebb probléma. E téren nálunk még a kísérletezés stádiuma is csak most kezdődik. Érthető ez, hiszen az a hiedelem, hogy az öntevékenység a külső munkán alapul, megfosztotta a tisztán belső fejlődést mutató humanisztikus tárgyak fejlődését ettől az újszemponitú oktatástól. Pedig az öntevékenység ezeknek a tárgyaknak a körében éppolyan fontos, mint a reális tárgyakban, és meg is oldható, ha öntevékenységen a belső erők munkáját értjük. Sőt azt lehetne mondani, hogy a kor mechanizmusára ellensúlyozó erőként véve, e tárgyak helyes tanítása a helyes világnézet kialakítását erősebben szolgálhatja pusztán belső jellege miatt. A humanióráknak öntevékenység útján való tanítása azonban sokkal finomabb nevelői érzéket, több elmélyedni tudást és behatóbb módszert kíván. A belső szemléltetés nem fejeződik ki oly határozottsággal, mint a kísérletezésben meglátható belső gyermeki munka. Itt tehát bizonytalanabb ellenőrizhetőséggel állunk szemben s ez az egész oktatást megnehezíti. Az itt-ott ebben az irányban végzett kísérletek még csak tapogatóznak. Még leg-

sikerültebbnek mondható az az eljárás, amelyet Amerikában használnak e kérdés megoldására. Ez pedig abban áll, hogy például a történelem tanításához, értékes történelmi művek alapján, az ifjúság számára átírt történelmi segéd munkákat készítenek, amelyek bő készletben állnak az iskolai könyvtárakban az ifjúság rendelkezésére. Mármost az oktatás a következőképpen jár el: még mielőtt egy történelmi kor tárgyalásához kezd, az ifjúságnak e történelmi segéd munkákat át kell tanulmányoznia s mindenkinek főképp azt a részt, amely érdekli. Mire tehát a történelmi oktatás rendjén az illető kor sorra kerül, az ifjúság a saját feldolgozásában sok tudnivalóval rendelkezik, így tehát a legnagyobb érdeklődéssel várja, miféle kapcsolatok megvilágításába rendeződhetik majd az oktatás során az ő áttanulmányozott tudnivalója. Az oktatás feladata, hogy ennek az előre áttanulmányozott anyagnak a helyes feldolgozására utat mutasson, kiemeltesse a kor lényegét, értékítéleteket hozasson létre. Ebben az eljárás módban lehet néha bizonyos eltevelyedés, talán akad néha növendék, aki a maga gyermeki kutatásait túlbecsüli, mindamellett ez az eljárás már nagy segítőeszköz a humaniorák oktatásának újjászervezéséhez, mert ez azt jelenti, hogy amíg a tanuló eljut az oktatás körében az értékítéletek megformulálásáig, végigjárja a saját belső énjében a történések, okok, következmények, ideálok, belátások egész skáláját s mintegy rá van kényszerítve, hogy saját maga keresse ki az összefüggéseket. Mindebből pedig az következik, hogy egy jól átdolgozott, ízig-vérig sajátjává vált anyaggal fogadja a tanár megvilágításait, melyeket tulajdonképpen kérdések alapján ő emel ki a saját kikutatott ismereteiből. Az ilyen ismeret nem csupán ennek az egy kornak alaposabb ismeretét fogja eredményezni, hanem a növendék kutató vágyát, kritikai képességének fejlődését, önállóságát, tettere való készségét is fokozza.

Az öntevékenység eredményeinek elismerését gyakran az teszi kétségessé beavatatlanok előtt, hogy a régebbi folyékony, erősen az emlékezet begyakorlásán alapuló beszédet most az öntevékenység folytán bizonyos töröttebb, kevesebb szólamú, néha határozatlanabb forma váltja fel a beszámolások alkalmával. A beszédnek ez az új sajátossága a dolog természetéből folyik és aggodalomra semmiképpen sem ad okot. Természetes, hogy a tanuló egy könyvből betanult szöveget szinte gondolkodás nélküli folyékonysággal, bizonyos begyakorolt rutinossággal ad elő. Ha azonban ennek a folyékonyan előadott szövegnek a kifejezéseit, szerkezetét megvizsgáljuk, látni fogjuk, hogy ez csak visszhangja a felnőtt által összeállított mondanivalóknak, mely a gyermek fülében bizonyos külső sajátosságoknál fogva még akkor is megmarad, ha a kifejezett tartalom átérté- séig nem jutott el. Ámde nem természetes az, hogy egy saját feldolgozású szöveget 10—18 éves tanulók a felnőtténél sem tapasztalható folyékonysággal adjanak elő. Ez azonban nem azt

jelenti, hogy most már az öntevékenység jegyében a gyermek dadogó, kifejezéseket nem találó, kapkodó alannya váljék, csupán csak annyit jelent, hogy a beszámolás alkalmával számba kell venni, hogy a tanuló a saját élményei és tapasztalatai kifejezésére csakis saját szavait, saját mondat szerkezeteit használhatja, amelyek néha kissé kezdetlegesekek, de mindenkor eredetiek és az igazi megértés kifejezői. Ez az előadásmód bizony gyakran szakadozott, mert a tanuló gondolkodásán épül, ez a gondolkodás pedig keresgél, összevet, elmélyed, tűnődik s nem áll módjában rögtön az első beszámolónál az emlékezet felszínén úszkáló mondatok megragadása. Természetes azonban, hogy a végső beszámolónál, mikor az eredmények már leszűrődtek és a tanár által is megerősítették, folyékony előadásmódot kell kívánnunk. A gyermek nyelvét azonban új szemmel kell néznünk, mert a saját erejéből végzett munka megfontolásokat igényel, a nyelv is, amely az eredményt kifejezi, kevés szavú és nem igyekszik szóáradattal palástolni a tárgyi tudás hiányát.

A fogalmazás, amely öntevékenységen alapuló munka útján jön létre, szintén nem hővelkedik túlságosan egybefűzött, nagy-kiterjedésű mondatokban, melyekben a szerkezet pótolja az egyéni mondanivalókat. Az a tanuló, aki a saját erejét is latba vetve ér el a megértésig, írásmódjában is egyéni, jól átértett fogalmakat használ, de sohasem bőbeszédű. Erre szoktatja az a tény, hogy minden tárgy keretében lerögzíti gondolatait, amikor nincsen ideje hosszas részletezésre, csak a lényeg leírására. Ez a minden tárgy körében folytatott írásbeli számadás rányomja bélyegét írásmódjának kifejlődésére a legjobb eredménnyel. A tanuló nem áll soha gondolat és mondanivaló nélkül, nem irtózik a ránézve idegen mesterségtől, melyet a régi tanításban csak minden hónapban néhányszor gyakorolhatott. Szabadon és jókedvűen ír, mert tudatában hosszú láncolatai élnek saját munkája elvégzésének. Amit ír, mind a sajátos egyéni megértés csodálatos bensőségét árulja el.

Az öntevékenység az erkölcsi nevelés terén tölti be legvégső hivatását. Azok az értékítéletek, melyeket a tanuló az oktatás körében szerez, csak bizonyos gyakorlati tevékenység körében érik el reális jelentőségüket a gyermek előtt. Itt kapcsolódik be a nevelés területére az internátusok jelentősége, továbbá a család és az iskola kölcsönhatásának fontos kérdése. Csak az egységesen keresztülvitt cselekedtető, szociális nevelés biztosíthatja az öntevékenység eredményeit. E nélkül az oktatás az egyént — erőinek egyre fokozottabb kiemelésével — a társadalom ellenlábásává neveli, mert az egyéni nevelés önmagában nem tarthat egyensúlyt az élet helyes megoldásának szempontjából. Mint ahogyan a társadalomban az egyén erőinek túlzott megnövekedése a közösség ellenérzését hívja ki, éppen úgy a nevelés terén is az egyéni képességek fokozása önmagában az egyén felülkerekedését, túlzott becsvágyát, egoisztikus igényeit hozhatja létre. A nevelésnek tehát a társadalom érde-

kében való cselekedtetést kell megragadnia s ebben erősen együtt dolgoznia a családdal, hogy az öntevékenység útján való egyéni erők fokozásával be ne álljon a szakadás az egyén lelkülete és a közösség törvényszerű folyamata között, amely egyéni erőkből, az egyéni erők feláldozásával építi a maga munkáját. Erősen foglalkoztató és megoldást váró probléma tehát az ifjúság eme gyakorlati erkölcsi nevelésének, a szociális cselekedtető nevelésnek megfelelő szervezése. Ez egyúttal ki-egyenlítője lenne az individuális és a szociális pedagógia kérdésének is. Ehelyütt csak körvonalazni akartuk ennek a problémának a jelentőségét, mert ez maga külön fejtegetést igényel.

Végül az öntevékenység jelentőségének egy végső eredményére akarok még röviden rámutatni, egy olyan jelentőségére, amely az iskola körében is, de főképp azon túl, az iskolai öntevékenység köréből kinőve, beleszővi felbecsülhetetlen hatásait az ember életének további útjaiba. Ez pedig nem más, mint az érdeklődés. Nem azt az érdeklődést értem ezen, amely a gyermek önként felfakadó ereje s amelyet az egyes tanítások eredményességének feltételeként szoktak emlegetni. Arról az érdeklődésről van itt szó, amely az önmunkásság erőiben lassan érlelődik s nem feltétele az éppen folyó oktatásnak, hanem eredménye. Egy bizonyos szellemi törekvés a továbbiak felé. Nem az éppen előtte levő konkrétumhoz való tapadás, hanem távolabbi anyagrészek felé való törekvés, a folytonosság erős vára, az anyag szerves egésszé való összekapcsolásának lehetősége. Ez az érdeklődés lassankint kinő az anyag medréből, általánosodik, kivezető szempontok, távolabbi szellemi célok út-törője lesz és ilyen értelemben jelenti az egyén állandó szellemi rugalmasságát, fejlődni vágyó akaratát. Uralkodóvá válik az egyén fölött és akkor is, mikor a kötelező tanulmányok kora lejár, vezérlő motívuma marad a magasabbrendű életnek: az önművelés lehetőségének. Csak az az oktatás nevezhető eredményesnek, amely biztosítani tudja a tanulmányok eredményeképpen ezt a hatást, mert ez válik a társadalom vérkeringésének táplálójává. Ez teszi lehetővé, hogy az egyén a társadalomban való elhelyezkedése után is élő szellemet teremtsen maga körül, nem laposodik bele a kenyérkereső munka egyhangú tevékenységébe, hanem új szempontokra törekszik, nem elégszik meg a diákkor tanulmányaival. A társadalom erőinek friss körforgása függ ettől. Ezt az erőt pedig csak az öntevékenységre való nevelés fejlesztheti naggyá, mert ez a bölcsője az érdeklődés megizmosodásának a saját erőnkéből végzett munka buzdító hatása révén. Így hat ki végső fokon az öntevékenységre való nevelés a társadalom nagyterű tevékenységének funkcióira.

Nézzük mármost befejezőképen, hogy milyen emberideál válhatik a nevelésnek ebből az új megszervezéséből s hogyan illeszkedik be ez az ideál a kor szellemébe.

Célunk egy olyan nemzedék nevelése, amely belső célokat ismer és feladatokat tud megoldani. Erős testű, de nem mutat-

ványokra éhes ifjúság legyen ez, amely meg tudja ítélni a test jelentőségét jövő feladataiban, de nem emeli céljai fölé. Ennek a nemzedéknek be kell látnia a szociális problémákba, értenie kell, honnét származik a kor arculata, milyen fealdatokat támaszt. Öntevékenységen alapuló értékítéletek révén kell ismernie saját korát, hogy szakadékait elkerülhesse, betegségeit legyőzhesse a saját jövőjén át. Egy olyan nemzedék legyen ez, mely nem vezetetik félutakon, hanem kitarulva látja az egész rávárakozó életsíkot. Egyéni erőiben megerősített, önmunkásságra képes és mégis áldozatra kész nemzedékre van szüksége a mai életnek, arra, hogy bármily erőssé fokozódnak is egyéni erejének rügői, kitágulásuk és összehúzódásuk a közösség szívverésével alkossan egységet. Az önzetlen munka ideáljában megerősített valláserkölcsei akarat legyen e kor nemzedékének lényeges jegye. Az ifjúság világnézete ölelje magába a szociális munka jelentőségének ideálját, a közösségért való nagy erőfeszítésének jelképét, szemben az akaratgyengeségből folyó külsőleges világgéppel, amely ma annyira kísért.

Egy kor kiépülésében mindig szélsőséges erők hatalmasodnak el. A kor életképesége azonban ott nyilatkozik meg, amikor a szélsőséges erők motívumai közül egy építésre képes motívum emelkedik összefoglaló hatalomra. Minden korban van egy ilyen motívum, amely megmentheti korát, ha kellő időben ölt egységes jelleget. A ma embere szétforgácsolt erők hordozója, legbensőbb alapjában van megtámadva. De viszont a ma embere előtt ott áll az életképes életideál, a munkaakarat edző befolyása. Ez az a motívum, amelynek központi jelleget kell elfoglalnia. Ma ez az egyetlen motívum, amelyre építeni lehet s amelyet éppen azért meg kell tisztítani akadályaitól, elfajulásaitól. Ez a társadalom korszerű feladata. A nevelés tehát, amely a társadalomnak az erőt akarja új vérkeringésre indítani, ezt az életideált kell hogy meggyökereztesse.

Ez az értekezés csak nagy vonásokban húzta meg annak a körnek a vonalait, melyen belül a nevelés utat találhat korának irányításához. A korkép kirajzolását is csak azokon a pontokon domborítottuk ki, amelyek a legalapvetőbb kérdések képét rögzítik. Célunk főképp az volt, hogy rámutassunk azokra a nagy vonásokra, melyek nyomán haladva a részletes kívánnivalók megvilágosodnak és rendszerbe igazodnak. Egy gyökerében átformaló hatás szükségességét akartuk ezzel csupán ki-domborítani, egy olyan hatás szükségességét, amely ma létkérdése a társadalom egyensúlyának, oly elemi követelménye, mint a szerves élet növekedésében a nap, a víz és a levegő hatása.

RADÁK OLGA.